

УДК 94(430).087+94(477)

ПРОБЛЕМА ВИПЛАТИ КОМПЕНСАЦІЙ УКРАЇНЦЯМ-ОСТАРБАЙТЕРАМ У РЕАЛІЯХ СУЧАСНИХ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

М'ягка Ганна Олексіївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

Анотація

Розкрито зміст і складнощі законодавчого унормування та реалізації на практиці процесу виплати німецькою стороною компенсацій колишнім остарбайтерам у незалежній Україні. Акцентовано увагу на тому, що не тільки державні діячі, а й пересічні німці, доля яких так чи інакше пов'язана з долею українців-остарбайтерів, різними засобами прагнуть спокутувати гріхи своїх предків. З'ясовано, що паралельно із процесом виплати компенсацій німецькою стороною ініціюється ще безліч різноманітних заходів з метою увіковічення пам'яті про трагедію життя остарбайтерів у роки Другої світової війни для нащадків (розшук колишніх примусових робітників і в'язнів концтаборів, відвідування ними німецьких міст, видання наукових історичних досліджень, показ документальних стрічок, пошук архівних документів, які б засвідчили примусову працю остарбайтерів за роки нацизму тощо). Констатовано, що в Україні з метою соціального захисту остарбайтерів був прийнятий відповідний Закон та був офіційно встановлений порядок здійснення грошових виплат.

Ключові слова: остарбайтери, в'язні концтаборів, Україна, Німеччина, виплати, компенсації, справедливість.

ВСТУП

Українські землі в роки Другої світової війни тривалий час перебували під владою Німеччини та її союзників. Одним із заходів окупаційної політики нацистів в Україні було явище, яке досить швидко стало втіленням жаху для всього населення. Це була примусова депортація працездатних молодих людей до Рейху, яка тривала упродовж усього періоду окупації і торкнулася майже кожної родини. Загалом з кінця 1941 до початку 1944 року з України було вивезено 2,4 мільйони робітників [1]. Після здобуття Україною незалежності все більше вітчизняних науковців звертаються до теми долі українських «остарбайтерів» (Ostarbeiter), тобто «східних робітників». Саме так у нацистській Німеччині офіційно називали іноземних робітників з окупованих територій Радянського Союзу і саме під такою назвою ці примусові робітники увійшли до аналізів вітчизняної історіографії.

Активному зверненню дослідників до вказаної теми сьогодні сприяють нові історичні реалії, відкритий доступ до раніше утаємничених архівних джерел, а також прагнення вчених неупереджено й об'єктивно, спираючись на

сучасні методологічні засади, поглянути на події Другої світової війни та долю українців на її тлі. Зокрема, видатний український історик О. Лисенко зосередився на визначенні місця оstarбайтерів у соціальній структурі радянського та пострадянського суспільства, а також виокремив їх у самостійний тимчасовий соціум [2]. Крім того, посилюється науковий інтерес до висвітлення проблем повернення примусових робітників із Сходу на батьківщину. Цьому питанню присвячені роботи О. Янковської [3], В. Холодницького [4], Т. Пастушенко [5] та ін.

Тим не менше, у доробках українських учених-істориків майже не висвітлюється доля «остарбайтерів» вже після повернення їх на Батьківщину, а особливо за сучасних умов. До того ж поза увагою більшості дослідників лишається питання виплати компенсацій українським оstarбайтерам. На нашу думку, це є знаковим історичним фактом, який, однак, поки що спричинив значний інтерес до цього питання з боку виключно політичних і масмедійних кіл. Проте вказана проблема має отримати належне історіографічне осмислення.

МЕТА РОБОТИ

Мета пропонованої статті – зробити аналіз процесу виплати компенсацій колишнім оstarбайтерам німецькою стороною в незалежній Україні. Брак відповідних досліджень, а також зростаючий інтерес громадськості до суперечливості вказаного процесу робить наше дослідження актуальним.

РЕЗУЛЬТАТИ (основний текст роботи)

Останнім часом засоби масової інформації України регулярно повідомляють про виплати компенсацій колишнім оstarбайтерам і в'язням концтаборів німецькою стороною. Це є великою справою, адже багато тих, хто пережили жахи Другої світової війни на примусових роботах у Німеччині й Австрії і зуміли вижити за колочим дротом концтаборів, аж через півстоліття мають змогу одержати грошову компенсацію своїх страждань. Утім, компенсаційні матеріальні виплати навряд чи можна порівняти з тими моральними і фізичними втратами, яких зазнали українці-остарбайтери. Та їх ніхто і не намагається порівнювати. Політики Німеччини всіма силами прагнуть спокутувати гріхи своїх предків, дотримуючись курсу розвитку дружніх українсько-німецьких відносин. З цією метою були створені громадські організації, фонди й меморіали, які займаються такими питаннями, як пошук архівних даних, що свідчать про перебування у Німеччині на примусових роботах, створення спеціальних програм відвідування колишніми в'язнями концтаборів місць перебування та створених на їхньому місці музеїв. У свою чергу, в Україні також були відкриті різні громадські організації, наприклад, Спілка колишніх малолітніх в'язнів фашизму, Український національний фонд «Взаєморозуміння і примирення» та ін.

Німецькі урядовці усвідомлювали необхідність встановлення справедливості та спокутування гріхів пращурів. Тому, починаючи ще з 1950-х рр. Федеративна Республіка Німеччина сплатила приблизно 90 млрд. марок репарацій, здебільшого жертвам Голокосту. Відповідно до рішення уряду Німеччини у 1993-1994 рр. для виплати компенсацій жертвам нацизму в

Україні, Молдові, а також у країнах Середньої Азії та Закавказзя (тим, що постраждали на території України) було виділено 400 млн. марок. Компенсації упродовж кількох років отримували 580 тис. чол. через «Промінвестбанк», «Ощадбанк», «Брокбізнесбанк», банк «Україна», «Градобанк» [6].

Треба зазначити, що переговори делегацій країн Центральної і Східної Європи з німецькою стороною стосовно прийнятних виплат жертвам нацизму за завдану під час Другої світової війни націонал-соціалістським режимом шкоду і перенесені страждання офіційно тривали з 16 лютого 1999 р. Влітку 2000 р. після тривалих дискусій уряд і найбільші корпорації Німеччини погодилися виплатити в'язням нацистських концтаборів та остарбайтерам одноразову допомогу розміром 8,1 млрд. марок. Апліканти мали заповнити шість сторінок анкети. Їх класифікували за трьома групами: жертви гетто, концентраційних чи трудових таборів.

Найзначнішим результатом переговорів стало те, що Бундестаг ФРН за погодженням з Бундесратом прийняв Закон «Про створення Федерального фонду «Пам'ять, відповідальність і майбутнє», який набув чинності 12 серпня 2000 р. Кошти зазначеного фонду складаються з 10 млрд. німецьких марок: 5 млрд. німецьких марок надані федеративною державою, 5 млрд. німецьких марок – підприємствами і страховими компаніями країни. Однак Федеральний фонд здійснює виплати жертвам нацизму не безпосередньо, а через партнерські організації. В Україні партнерською організацією Федерального фонду закон ФРН визначив Український національний фонд «Взаєморозуміння і примирення». У преамбулі до закону зазначено: «Усвідомлюючи, що націонал-соціалістська держава вчинила жорстокі протиправні діяння над робітниками рабської та примусової праці шляхом їх депортації, ув'язнення, експлуатації на роботі аж до повного винищування, а також шляхом інших незчисленних порушень прав людини, німецькі підприємства, що брали участь у протиправних діяннях націонал-соціалізму, несуть історичну відповідальність за це і мають діяти відповідно до цього, німецькі підприємства, що об'єднались у межах ініціативи німецької економіки щодо створення Фонду, визнають цю відповідальність, заподіяну несправедливістю і спричинене внаслідок цього людське страждання не можна компенсувати навіть фінансовою допомогою.

Закон прийнято надто пізно для тих людей, які загинули як жертви націонал-соціалістського режиму чи вже померли упродовж років, що минули з того часу.

Бундестаг Німеччини визнає свою політичну і моральну відповідальність перед жертвами націонал-соціалізму і хоче зберегти пам'ять про спричинене їм лихо також для прийдешніх поколінь» [7].

Виплата безпосередніх разових компенсацій українським жертвам нацизму розпочалась у серпні 2001 р. Загалом Німеччина поетапно до 2004 р. включно спрямувала їм 881,5 млн. євро. Показово, що до цих виплат приєдналася й Австрія.

Як свідчить офіційна статистика, у роки Другої світової війни 2 млн. українців були вислані до концтаборів або відправлені на примусову працю. За оцінками експертів, у 2002 р. в Україні проживало біля 610 тис. таких осіб,

однак зареєструвалися для виплати компенсацій тільки 540 тис. За станом на 1 жовтня 2003 р. німецький фонд «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» виплатив майже 450 тис. громадянам України близько 500 млн. євро. Австрійці заплатили близько 75 млн. євро, які одержали майже 38 тис. українців. Як ми вже зазначали, для виплат частину коштів виділив уряд ФРН, решту – промисловці та підприємці (по 5 млрд. німецьких марок). У результаті тиску американського суду за позовом колишніх остарбайтерів вдалося отримати необхідні гарантії виплат. Проте втілити це рішення в життя виявилось дуже складно. Великі підприємства не могли зібрати потрібних 5 млрд. [8].

Тим не менше, для ФРН розв'язання даної проблеми видалося непростим, особливо на місцевому рівні. Наприклад, задіяні у процесі відшкодування інституції міста Штаде довго не могли домовитися про суми, які мали бути сплачені до компенсаційного фонду. Отож, клініка запропонувала 10 тис. марок, а підприємства – лише 7 тис. або 0,01 % свого річного обігу. Утім, такі протиріччя були радше винятком із правила. У землі Баден Вюртенберг місто Фрайбург стало другим після Тюбінгена містом, яке долучилося до компенсаційних виплат. Усі гроші (200 тис. марок) було виділено з міського бюджету, оскільки приватні фірми було увільнено від внесків. Довідавшись, що за компенсацією звернулися далеко не всі, магістрат Фрайбурга спробував самостійно розшукати їх. За архівними даними, по 5 тис. марок повинні були отримати 37 осіб. А відгукнулися тільки п'ятеро з дванадцятьох українців [9].

Як виявилось, із тих колишніх остарбайтерів, хто отримував виплати, не всіх влаштувала компенсаційна сума. Так, одна літня українка подала позов безпосередньо на один із найбільших німецьких концернів «Сіменс». Вона оцінила завдану їй моральну і матеріальну шкоду в 45 тис. марок, не погодившись із розподілом коштів за колективним позовом організацій, що представляють інтереси колишніх остарбайтерів і жертв нацистського терору. Конституційний суд Німеччини визнав претензію недостатньо обґрунтованою. Наприклад, Тетяна Попович, колишній остарбайтер, у 2005 р. заявляла: «Годів три морочили, що дадуть по 10 тисяч марок – по телебаченню розказували. А дійшлося получать – дають 4 тисячі. А де шість тисяч поділося – немає. Отак нас обдурили». Остарбайтери отримали найменше грошей – по 4 тисячі 300 німецьких марок. По шість тисяч дали тим, що повернулися з німецьких тюрем. Найбільше – по 15 тисяч – отримали в'язні концтаборів та гетто. Володимир Лазарович Галяпа три роки провів у Бухенвальді. Працював у фонді, що видає гроші остарбайтерам. Він так відреагував на заявлені суми виплат: «Это ни в коем случае не является справедливой суммой. Ее даже компенсацией не называют – эту выплату. При чем каждый из нас, когда получал эти деньги, написал расписку, что мы не имеем претензий к немецкому правительству» [10].

Тим не менше, доцільно відмітити, що загальною рисою кампанії з виплати компенсацій українським остарбайтерам, попри зволікання окремих посадових осіб у регіонах Німеччини, були, за свідченнями засобів масової інформації, толерантність і доброзичливість. Громадський сектор, преса і телебачення природним чином налаштували суспільну думку, пропагуючи

утвердження історичної справедливості щодо даної категорії жертв нацизму.

Варто зауважити, що німецькою стороною також регулярно проводяться заходи по розшуку колишніх примусових робітників і в'язнів концтаборів, проводяться чисельні цільові наукові історичні дослідження, створюються заходи для увіковічення пам'яті загиблих для їхніх нащадків. Наприклад, Рада зі сприяння регіональній історії Ландкرایсу Ферден на чолі з Йоахимом Вуком розробляла тему «Примусові роботи в земельному окрузі Ферден під час Другої світової війни». Науковцями округу було опрацьовано чимало архівних матеріалів, які доповнювали усні розповіді й спогади безпосередніх учасників тих подій – колишніх примусових робітників. У рамках «Тижня зустрічей», у якому брали участь колишні примусові робітники і який відбувся з 3 по 9 травня 1993 р., німецькою стороною було зібрано безліч усних спогадів. Вони доповнили архівні матеріали, письмові джерела та фото, і в результаті деяка їх частина увійшла до друкованого видання, яке наразі ми маємо можливість вивчати. Адже у 1995 р. в Ландкرایсі Ферден вийшла книга «Колишні каторжанки і каторжани в Ландкرایсі Ферден. Документація», яка стала результатом праці групи істориків і краєзнавців Ландкرایсу Ферден. У книзі опубліковано багато спогадів колишніх примусових робітників, значна частина яких є українцями. Представлені свідчення архівних документів. Це документи не тільки з архіву Фердена, але й з інших німецьких, польських архівів, особистих архівів окремих осіб тощо [11].

Госларський гірничий музей, у свою чергу, вирішив увічнити пам'ять усіх українців, чия важка праця сприяла благополуччю регіону. Під час першої поїздки в Україну у грудні 1999 р. співробітники музею здійснювали переважно магнітофонний запис свідчень колишніх остарбайтерів, а у квітні 2001 р. вони навіть взяли із собою професійного оператора. Зроблені ним документальні кадри стали суттєвою частиною нової експозиції. Вона була призначена насамперед для молодого покоління, яке не має чітких уявлень про війну й нацизм. Крім традиційних «гуманітарних» пакетів, госларці привезли в Україну 30 свідоцтв людям, які працювали в роки війни на підприємстві як гірники.

Однак у Німеччині не лише науковці переймаються проблемами українських колишніх остарбайтерів. Дуже важливим є те, що їхнє життя стає об'єктом уваги місцевих засобів масової інформації. Так, 15 червня 2001 р. німецький телеканал WDR показав документальну стрічку «Перемога – село в Україні». Головними героями фільму стали колишні нацистські в'язні та остарбайтери з України [12]. Соціальні служби ФРН усіляко допомагали людям зі Східної Європи відшукувати документи, які б засвідчили їхню примусову працю за роки нацизму. Український фонд «Взаєморозуміння і примирення» усі запити направляв до пошукової служби Червоного Хреста, що знаходилася у місті Арользен, де розташовано величезний архів по жертвах нацизму. Проте лише у 30 % випадків потрібні документи знаходилися. Термін подання заяв завершився у квітні 2001 р. Докори на адресу архівістів, що розбирали справи остарбайтерів, мало змінили ситуацію. Через брак персоналу в архіві не мали можливості опрацювати усі запити, отож тисячі прохань так і залишилися не переглянутими.

Виходячи з усього вище зазначеного, слід констатувати, що інтерес закордонних істориків до долі колишніх остарбайтерів і ув'язнених концтаборів значно вище, ніж українських. Про це свідчить також і регулярність виходу друкованих видань, присвячених цій проблемі. Насамперед варто відзначити ініціативність німецької сторони. Наприклад, ще у 1979 р. уряд (сенат) і парламент (бюргершафт) міста Гамбургу ухвалили рішення щодо будівництва музею, присвяченого розповсюдженню інформації про злочини нацистського режиму й запобіганню повторення такого безправ'я у майбутньому. А 18 жовтня 1981 р. в Нойенгамме, передмісті Гамбургу, де в роки війни розташовувався концтабір, був урочисто відкритий Будинок документів, що сприяв критичному розгляду історії на основі архівних документів концентраційного табору. Тільки завдяки діяльній підтримці з боку колишніх в'язнів і їхніх родин, ретельній роботі з документами співробітниками Дослідницького інституту історії націонал-соціалізму в Гамбурзі стало можливим відновлення справжніх доказів злочинів нацизму перед людством [13]. З 1995 р. почали організовуватися регулярні відвідування Гамбурга колишніми остарбайтерами і в'язнями концтаборів з України. Наприклад, у травні 1997 р. його відвідала група з 25 чоловік – жителів України, що були примусовими робітниками і в'язнями концтаборів під час Другої світової війни. Поїздки проводяться при співробітництві суспільного об'єднання «Коло друзів меморіального музею концтабору Нойенгамме», куди входять співробітники музею, активні громадяни та колишні в'язні концтаборів. У ході цих візитів співробітниками музею був зібраний унікальний матеріал із усних спогадів колишніх в'язнів і примусових робітників. Уперше люди, яких сьогодні вже немає в живих, змогли вільно розповісти про свої долі, не лякаючись наслідків. Адже багато хто, побоюючись радянської влади, приховав факти свого перебування на території Німеччини в роки Другої світової війни.

Подібні візити організовувалися і до інших міст Німеччини, а громадські організації низки цих міст оплатили багатьом остарбайтерам зарубіжні поїздки. Так, у квітні 2001 р. Мюнхен відвідали 14 із 716 українців, які перебували там у полоні. Кампанія відновила добрі людські і сімейні зв'язки, які виникли в роки війни між українцями й німцями. Для прикладу наведемо коротко декілька життєвих історій. У травні 1942 р. до міста Беннекенштайн привезли з Києва 70 підлітків, яких забрали безпосередньо зі школи. Ігор Гайворонський потрапив до м'ясної крамниці. Хлопчик вирізнявся акуратністю й старанністю, тому господарі всиновили його. У 1945 р. американці все-таки відправили Ігоря додому. Сім'я Вілл почала регулярно листуватися зі своїм прийомним сином лише з 1989 р. коли впала «залізна завіса». І лише в червні 2001 р. Гайворонський відвідав свій другий дім [14]. Брат і сестра Кавцуни шукали одне одного 56 років через посередництво Червоного Хреста Бельгії, Німеччини й України. Їхня мати-українка 1942 р. потрапила як остарбайтер на фермерське господарство поблизу бельгійського містечка Емсланд, вийшла там заміж. У 1943 р. народилася Марія, у грудні 1945 р. – Євген. Після війни сім'я розпалася й загубилася в переселенській стихії двох країн: Бельгії (Марія з

батьком) і ФРН (Євген із матір'ю). Коли ці люди нарешті зустрілися, мовна проблема не завадила: Євген розмовляє українською й німецькою, Марія – фламандською та польською [15].

Пересічні німці дуже болісно переживають трагедію колишніх остарбайтерів і активно прагнуть будь-якими засобами полегшити сьогодні їхню долю. Не чекаючи на реалізацію федеральної програми, представники громадського сектору започаткували на місцевому рівні низку гуманітарних акцій. Деякі сім'ї, у яких працювали українці, взяли над ними шефство, допомагаючи грошми і запрошуючи до себе в гості. Для літніх людей, багато яких опинилися на межі виживання, вчасно простягнута рука допомоги виявилася дуже важливою. Зокрема, вона була вельми доречною для Надії Шаблюк, яка у Фердені на фабриці Бреме по 12 годин на добу шила в роки Другої світової війни солдатські рюкзаки й польові сумки, а на схилі літ лишилася одинокою у рідному с. Кугківці з мізерною пенсією. Долями Марії Нікіфорової та Валентини Давидової, котрих у війну примусово привезли до Мюльгаузена, заопікувалися представники мерії міста. За власною ініціативою вони зібрали пожертви: кожній по тисячі марок і додатково 2 тис. для термінового лікування доньки Нікіфорової. Ініціатори акції вважали, що теорія «маленьких справ» не гірша за стратегію масової допомоги [16].

Натомість, Україна не може похвалитися такими масштабними акціями пошани колишніх остарбайтерів і в'язнів концентраційних таборів. Але й у нашій країні намагаються проводити деякі заходи задля соціального захисту жертв нацизму та увіковічення пам'яті про трагедію їхнього життя для нащадків. Так, 23 березня 2000 р. був прийнятий закон України «Про жертви нацистських переслідувань» [17], у якому визначається статус, соціальний захист, привілеї та права жертв націонал-соціалізму. Також був офіційно встановлений порядок здійснення грошових виплат. Багато хто з колишніх примусових робітників самостійно проявляють ініціативу, намагаються знайти своїх співробітників і друзів, які допомагали пережити лиху годину. Дехто намагається знайти тих німців, що не злякалися нацистського режиму та виявили співчуття до примусових робітників у роки Другої світової війни. Так, колишній остарбайтер Анастасія Щурик підтримувала зв'язки зі своїми німецькими колегами, приятелями, старими і новими знайомими – свідками подій 50-річної давнини [18].

Також активна робота ведеться на рівні обробки та дослідження архівних матеріалів, що стосуються теми українських остарбайтерів. Розсекречено величезний фонд документів, що вже допомогли багатьом колишнім остарбайтерам встановити факт перебування під час Другої світової війни на примусових роботах на території Німеччини. Зокрема, Управління Служби безпеки в Луганській області передало до державного архіву області більше 59 тисяч фільтраційних справ. Архівом, починаючи з 1992 р., виконувались запити, спрямовані на соціальний захист колишніх остарбайтерів. З метою підвищення ефективності цієї роботи та надання архівних довідок для отримання компенсаційних виплат були вивчені й розроблені фонди, що містять інформацію про остарбайтерів. Крім цього, почала працювати програма

«Німеччина» на 64 тисячі осіб, створено науково-довідковий апарат до фільтраційних справ. Всього за останні дванадцять років співробітниками Державного архіву Луганської області виконано близько 63 тисяч запитів. Утім, загальна кількість позитивних відповідей складає лише 45 відсотків. Негативні відповіді пов'язані з відсутністю документів в архіві та непрофільним зверненням громадян, які мешкали на інших територіях. Тому архівісти всіх областей України вважали і вважають своїм моральним обов'язком сприяти прискоренню компенсаційних гуманітарних виплат за рахунок коштів федерального фонду «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» колишнім оstarбайтерам. Загалом же правда про минуле є тим ґрунтом, на якому повинні базуватися можливості для спільного мирного та дружнього майбутнього двох народів, яких розділили війна.

На нашу думку, дуже слушним є проведення, хоч і не регулярно, зустрічей колишніх оstarбайтерів з учнями освітніх закладів. Почути про те, що пережили ці люди під час примусових робіт у Німеччині, отримати урок «живої історії» - це є вагомим моментом у вихованні свідомого своїх вчинків молодого покоління, патріотів Батьківщини. Такі зустрічі є напрочуд важливими ще й тому, що час, відведений на спілкування з живими учасниками подій Другої світової війни, добігає до кінця.

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, наше дослідження довело, що процес надання виплат колишнім оstarбайтерам і в'язням концентраційних таборів з України ще недостатньо вивчений. Звичайно, ця проблематика заслуговує на особливий науковий інтерес, який може дати плоди у вигляді окремих історичних досліджень. А втім, сама наявність інтересу та потреба суспільства у розробці цієї тематики є позитивним знаком. Безсумнівно, варто докладати всіх зусиль для підтримки й подальшого розвитку дружніх, партнерських відносин між Україною та Німеччиною. Адже дослідження питання оstarбайтерів і колишніх в'язнів концтаборів не можуть бути повними й об'єктивними без взаємного співробітництва української і німецької сторін. Початок надання матеріальних виплат колишнім оstarбайтерам з середини 90-х рр. ХХ ст. пожвавив інтерес істориків (як вітчизняних, так і закордонних) до цього питання, а також сприяв появі великої кількості громадських об'єднань та організацій, що опікувалися цим питанням. На нашу думку, це є надзвичайно важливим у процесі розвитку громадянського суспільства в сучасній Україні.

У плані подальшого розкриття пропонованої проблематики доречним бачиться дослідження проблеми соціального захисту оstarбайтерів і колишніх в'язнів концтаборів у незалежній Україні.

Література

1. Безсмертя. Книга пам'яті України. 1941-1945 / Головна редакційна колегія (голова І.О. Герасимов, заступники голови І.Т. Муковський і П.П. Панченко, відп. секретар Р.Г. Вишневецький). – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України», 2000. – С. 216.
2. Лисенко О.Є. Проблема «оstarбайтерів» як предмет соціальної історії / О.Є. Лисенко // «... То була неволя»: Спогади та листи оstarбайтерів / Гол. ред. В.А. Смолій;

Ред. кол.: О.С. Артемов, С.В. Кульчицький, О.Є. Лисенко та ін.; Упоряд.: Т.В. Пастушенко, М.Ю. Шевченко. – К., 2006. – С. 7-14.

3. Янковська О.В. До питання про долю українських репатріантів Великої Вітчизняної війни / О.В. Янковська // Сторінки воєнної історії України: Зб. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2005. – Вип. 9. – Ч. 3. – С. 206-212.

4. Холодницький В. Репатріація: з історії повернення жителів Чернівецької області, вивезених за її межі в роки Другої світової війни / В. Холодницький // II Міжн. наук. конгрес укр. істориків «Українська історична наука на сучасному етапі розвитку». Кам'янець-Подільський, 17-18 вересня 2003 р.: Доп. та повідом. / Ред.: Л. Винар, О. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський; К.; Нью-Йорк; Острог: Вид-во НаУОА, 2007. – Т. 4. – С. 414-425.

5. Пастушенко Т.В. Репатріація українських «остарбайтерів» на Батьківщину: 1944-1947 рр. / Т.В. Пастушенко // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2005. – Вип. 9. – Ч. 3. – С. 123-136.

6. Слісаренко О. Балтійські остарбайтери отримують гроші / Олександр Слісаренко // Обрій ПІБ. – 2002. – 15-21 серпня. – С. 2.

7. Закон «Про створення Федерального фонду «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» від 02 серпня 2000 р. // Сайт Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення» при Кабінеті Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unf.kiev.ua/main.php?id=39&lang=ua>

8. Дроздов О. Остарбайтери на 65 відсотків? У Бориславі відбуваються дивні речі із виплатами / Остап Дроздов, Йосип Маланюк // Поступ. – 25-26 вересня, 2001. – С. 4.

9. Heimann D. Du bist so jung und schon zum sterben verurteilt / Doris Heimann // Die Welt. – 05.05.1997. – Р. 3.

10. Лебедева К. Колишні остарбайтери вважають, що їх обдурили / Катерина Лебедева, Сергій Азаренко. 09.05.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mynews-in.net/news/politics/2005/05/09/516561.html>

11. Бывшие каторжанки и каторжане в Ландкрайсе Ферден / Ландкрайс Ферден: Общество по изучению истории района Ферден с 1933 по 1945 гг. – Ferden, 1995. – С. 3-186.

12. Офіцинський Р. Виплата компенсацій українцям-остарбайтерам: короткий огляд матеріалів ряду зарубіжних ЗМІ / Р. Офіцинський, В. Задорожний // Архіви України. – 2005. - №1-3. – С. 447.

13. Див.: Strauß C. Häftlingen des KZ Neuengamme besuch ehemaliger KZ-häftlinge / Cornelia Strauß // Kontakte. – Juli, 1997. – Р. 7.

14. УСВЖН, 2001. Пам'ять заради майбутнього. Спогади. – Київ: КМЦ «Поезія», 2001. – 564 с. – С. 327.

15. Забарко Б. Живыми остались только мы. Свидетельства и документы / Борис Забарко. – К.: Задруга, 2000. – 578 с. – С. 482.

16. Бывшие каторжанки и каторжане ... Вказана праця. – С. 167.

17. Закон України «Про жертви нацистських переслідувань» № 1584-III від 23.03.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1584-14>

18. Щурик В. Скрізь і завжди є люди / Володимир Щурик, Володимир Біченков // Остарбайтери. Спогади жителів Рівненщини, вивезених гітлерівцями на каторжні роботи до Німеччини. Серія книг «Реабілітовані історією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vesna.org.ua/txt/upa/vol2/ost016.html>

References

1. Immortality. Book of memory of Ukraine. 1941-1945 / I.O. Gerasimov, I.T. Mukovsky, P.P. Panchenko, vidp. secretary R.G. Vishnevsky. – К.: Poshukovo-vidavnychia agency “Book of memory of Ukraine”, 2000. – Р. 216.

2. Lysenko O.E. The problem of “ostarbeiters” as subject of social history / O.E. Lysenko // “...It was slavery”: Memories and letters of ostarbeiters / Ed. V.A. Smoliy, O.S. Artemov, S.V. Kulchitskiy, O.E. Lysenko; Arrange.: T.V. Pastushenko, M.Y. Shevchenko. – K., 2006. – P. 7-14.
3. Yankovska O.V. On the question of fate of Ukrainian repatriates the Great Patriotic War / O. Yankovska // Pages of Military History of Ukraine: Col. of articles / NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. – K., 2005. – Issue 9. – Part 3. – P. 206-212.
4. Holodnytsky V. Repatriation: from history return of residents of Chernovtsy region, exported abroad during World War II / V. Holodnytsky // Second Int. Science Ukrainian Congress. Historians’ “Ukrainian historical science at the present stage of development”. Kamenetz-Podolsky, 17-18 September 2003: Extras. and messages. / Ed.: L. Vinar, O. Zavalniuk. – Kamenetz-Podolsky; K.; New York; Ostrog: Publishing house of NUOA, 2007. – T. 4. – P. 414-425.
5. Pastushenko T.V. Repatriation of Ukrainian “ostarbeiters” at Motherland: 1944-1947 / T.V. Pastushenko // Pages of Military History of Ukraine: Col. of articles / NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. – K., 2005. – Issue 9. – Part 3. – P. 123-136.
6. Slisarenko O. Baltic Ostarbeiters get money / Alexander Slisarenko // Horizon PIB. – 2002. – 15-21 August. – P. 2.
7. Law “On the establishment of the Federal Foundation “Remembrance, Responsibility and Future” on August 2, 2000 // Website of the Ukrainian National Fund “Mutual Understanding and Reconciliation” under the Cabinet of Ministers of Ukraine [Electronic resource]. – Access: <http://www.unf.kiev.ua/main.php?id=39&lang=ua>
8. Drozdov O. Ostarbeiters by 65 percent? In Borislav strange things happen with benefit / Ostap Drozdov, Joseph Malanyuk // Progress. – 25-26 September, 2001. – P. 4.
9. Heimann D. Du bist so jung und schon zum sterben verurteilt / Doris Heimann // Die Welt. – 05.05.1997. – P. 3.
10. Lebedeva C. Former ostarbeiters believe that they were tricked / Catherine Lebedeva, Sergei Azarenko. 09.05.2005 [Electronic resource]. – Access: <http://mynews-in.net/news/politics/2005/05/09/516561.html>
11. Former katorzhanka and convicts in Landkrays Ferden / Landkrays Ferden: Society for the Study of Ferden district from 1933 to 1945. – Ferden, 1995. – P. 3-186.
12. Ofitsynskyy R. Payment of compensation to Ukrainian-ostarbeiters: a brief overview of some foreign media materials / R. Ofitsynskyy, V. Zadorozhnyy // Archives of Ukraine. – 2005. – № 1-3. – P. 447.
13. Look: Strauß C. Häftlingen des KZ Neuengamme besuch ehemaliger KZ-häftlinge / Cornelia Strauß // Kontakte. – Juli, 1997. – P. 7.
14. USVZHN, 2001. Memory for the future. Memories. – Kyiv: CMC “Poetry”, 2001. – 564 p. – P. 327.
15. Zabarko B. Alive’s just we. Testimony and Documents / Boris Zabarko. – K.: Zadruga, 2000. – 578 p. – P. 482.
16. Former katorzhanka and convicts ... Indicated source. – P. 167.
17. The Law of Ukraine “On the Victims of Nazi Persecution” № 1584-III from 23.03.2000 [Electronic resource]. – Access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1584-14>
18. Schuryk V. Everywhere and always are people / Vladimir Schuryk, Vladimir Bichenkov // Ostarbeiters. Memories of residents of Rivne region deported by Nazis to slave labor in Germany. A series of books “Rehabilitated by History” [Electronic resource]. – Access: <http://vesna.org.ua/txt/upa/vol2/ost016.html>

Мягкая А.А. ПРОБЛЕМА ВЫПЛАТЫ КОМПЕНСАЦИЙ УКРАИНЦАМ-ОСТАРБАЙТЕРАМ В РЕАЛИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ГЕРМАНИИ И УКРАИНЫ.

Раскрыто содержание и сложности законодательного нормирования и реализации на практике процесса выплаты немецкой стороной компенсаций бывшим остарбайтерам в независимой Украине. Акцентируется внимание на том, что не только государственные деятели, но и рядовые немцы, судьба которых так или иначе связана с судьбой украинцев-остарбайтеров,

различными методами стремятся искупить грехи своих предков. Выяснено, что параллельно с процессом выплаты компенсаций немецкой стороной инициируется еще множество различных мероприятий с целью увековечения памяти о трагедии жизни остарбайтеров в годы Второй мировой войны для потомков (розыск бывших принудительных рабочих и узников концлагерей, посещение ими немецких городов, издание научных исторических исследований, показ документальных фильмов, поиск архивных документов и т.д.). Констатировано, что в Украине с целью социальной защиты остарбайтеров был принят соответствующий Закон и был официально установлен порядок осуществления денежных выплат.

Ключевые слова: остарбайтеры, заключенные концлагерей, Украина, Германия, выплаты, компенсации, справедливость.

Myagkaya A.A. THE PROBLEM OF PAYMENT OF COMPENSATION TO UKRAINIAN-OSTARBEITERS IN REALITY OF MODERN GERMANY AND UKRAINE.

The content and complexity of legislative regulation and implementation in practice of the process of payment of compensation by German side to former ostarbeiters in independent Ukraine are disclosed. Attention is focused on the fact that not only government officials but also ordinary Germans, whose fate is somehow tied to the fate of Ukrainians-ostarbeiters, use different methods to atone for the sins of their ancestors. It was found that, in parallel with the process of payment of compensation the German side has initiated a variety of activities to commemorate the tragedy of life ostarbeiters during the Second World War for posterity (search of former forced laborers and concentration camp prisoners, visiting by them German cities, the publication of scientific historical research, documentary films, search of archival documents, etc.). It was stated that in Ukraine for social protection ostarbeiters corresponding law was adopted and was officially established procedure for cash payments.

Keywords: Ostarbeiters, prisoners of concentration camps, Ukraine, Germany, payments of compensation, justice.

Рецензент: **Баригін І.М.**, доктор політичних наук.

Стаття подана
18.05.2013